

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 10, Temmuz/July 2023, ss. 667-674.

Geliş Tarihi–Received Date: 11.04.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 30.05.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

BANA KIZILBAŞ DEDİ: SÖZLÜ SALDIRI ARACI OLARAK KÜFÜR VE HAKARET

(AMASYA ÖRNEĞİ)*

 10.53718/gttad.1280933

 MERVE KARAKULAK**

ÖZ

Küfür ya da hakaret, çok eski zamanlardan itibaren insanlar arasında sinir ya da öfke halinde, nedenli ya da nedensiz olarak cinsiyet fark etmeksizin kullanılagelen bir saldırı aracıdır. Sözel saldırı olarak da değerlendirilebileceğimiz bu tür kelimeler, rahatsızlık verilen boyuta ulaştığında saldırıya maruz kalan kişiler tarafından mahkemeye taşınmış ve bu vesileyle de Osmanlı şer'iyeye sicillerine işlenmiştir. Kadı önderliğinde toplanan mahkemeye intikal eden her türlü davanın kaydedildiği şer'iyeye sicilleri, sosyoekonomik yapının analiz edilmesine yardımcı olan önemli bir kaynak grubunu teşkil etmektedir. Bu bağlamda 1750-1800 yılları arasında Amasya'ya ait olan 20 adet şer'iyeye sicili taranmış, ancak küfür ve hakaret davalarının nispeten daha yoğunlukta olduğu 1761-1764 yılları arasını kapsayan 50 ve 51 numaralı defterlerin verileri incelenmiştir. Nitekim bu çalışmayla da şer'iyeye sicillerinden elde edilen veriler ışığında insanlar üzerinde psikolojik bir buhrana neden olabilecek küfür ve hakaret içeren kelime türleri ve bunların bir taşra kenti olan Amasya'da, halk nezdinde anlamsal olarak nasıl karşılık bulduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Amasya, yerel ayan ailelerine mensup kişiler tarafından yönetilen bir sancak hüviyetindedir. Amasya, kökenleri XVI. yüzyıla uzanan değişimlerin yarattığı huzursuzlukların bir başka ifade ile Celali İsyanları'nın etkilerinin oldukça tesirli hissedildiği bölgelerin başında gelmiştir. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin geçirdiği genel yönetim krizinin bir yansıması olarak desantralizasyon süreciyle Amasya ve çevresinde gerek kişi gerekse kolektif olarak yaygınlık gösteren eşkıyalık olayları bölgesel asayiş ve sükunu neredeyse ortadan kaldırmıştır. Toplumsal şiddeti önüne geçilemez seviyeye getiren söz konusu bu ortamda, cinayet, adam yaralama, hırsızlık, gasp, zina, taciz, tecavüz, küfür ve hakaret gibi pek çok olay şer'iyeye sicillerine yansımıştır. Sıradanlaşan şiddet ve ağırlaşan hayat koşulları diğer suç oranlarında olduğu üzere küfür ve hakaret davalarının frekansını da muhakkak arttırmıştır. Ancak buradaki amaç, sayısal karşılaştırmanın ve olay tespitinin ötesinde hakaret ve küfür davalarının vaka analizi ile çözümlenmesi sonucu toplumsal doku ve mevcut şiddet ortamı hakkında daha açıklayıcı veriler sunmaktır. Bir psikolojik şiddet unsuru olarak öteden beri toplum içerisinde var olan küfür, sadece şiddetin bir boyutunu değil toplumsal dokuda tahkir edilen, hor görülen ve hakarete konu edilen “kavramsallaştırma” ve “ötekileştirme” süreçleri hakkında da ipuçları sunar. Amasya şer'iyeye sicillerindeki hakaret ve küfür davaları bu çerçevede, şiddetin bireysel etkileri kadar ayrıştırıcı bir söylem olarak işlevi de ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte sosyal tarihin ana kaynakları arasında yer alan şer'iyeye sicillerine yansıyan bu küfür ve hakaret davaları, küfür ve hakaretin cezai müeyyidelerinin ötesinde linguistik olarak küfür ve hakaretin çeşitliliğini yahut sığığını, toplumsal bakımdan ise hakaret sıfatına dönüştürülen etnik ve dinsel kimliklerin niteliğini, toplumsal muhayyilenin ötekileştirici süreçlerini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Şer'iyeye Sicilleri, Küfür, Hakaret, Şiddet.

* Bu çalışma; “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya'nın Gündelik Hayatı (Şer'iyeye Sicillerine göre)” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Ordu/TÜRKİYE, E-Posta: mervezun90@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2309-8648.

BANA KIZILBAŞ DEDİ: SÖZLÜ SALDIRI ARACI OLARAK KÜFÜR VE HAKARET (AMASYA ÖRNEĞİ)

CALLED ME QIZILBASH: BLASPHEMY AND INSULT AS AN INSTRUMENT OF VERBAL ATTACK (AMASYA EXAMPLE)

ABSTRACT

Cursing, insulting, or oath is an attack instrument which has been used among people since ancient times in a state of aggression, with or without reason, regardless of gender. Such words, which we can consider as verbal attacks, were brought to court by the people who were attacked when they passed a certain level and were related to some taboo areas. In the Ottoman Empire, such defamation cases were reflected in the qadi records. The qadi registers/shar'iyya registers, in which all kinds of cases were recorded, are an important source that helps to analyze the socioeconomic structure. In this study, 20 qadi/sharia registers belonging to Amasya between 1750-1800 were examined; however, the data in the kadi registry book numbered 50 and 51 dated between 1761 and 1764, when cases of blasphemy and defamation were relatively high, were examined. In addition that it will be tried to reveal the types of words that contain swearing and insults that can cause a psychological crisis on people and how these are semantically equivalent to the people in Amasya, a provincial city in the light of the data obtained from the qadi registers.

In the second half of the 18th century, Amasya was a sanjak governed by local *Ayan* families. Amasya was one of the regions where the effects of the turmoil created by the Celali Rebellions, or in other words, the unrest caused by changes dating back to the 16th century, were felt most severely. In the 18th century, the decentralization process as a reflection of the general governance crisis experienced by the Ottoman Empire almost eliminated regional public order and peace, with individual and collective acts of banditry becoming increasingly common in and around Amasya. Many incidents such as murder, assault, theft, robbery, adultery, harassment, rape, blasphemy, and insult were reflected in the *Şer'iyye* records due to the uncontrollable level of social violence in this environment. As the normality of violence and the worsening conditions of life increased, the frequency of blasphemy and insult cases also increased as in other crime rates. However, the goal here is to provide more explanatory data on the societal structure and prevailing violent atmosphere through the analysis of blasphemy and insult cases beyond numerical comparison and incident detection. Curse, which has been a psychological violence element within society for a long time, not only represents one dimension of violence but also provides clues about the "conceptualization" and "othering" processes that are humiliated, despised, and subject to insult in the social structure. The blasphemy and insult cases in the Amasya *Şer'iyye* records have been evaluated by mentioning not only their individual effects as violence but also their function as a divisive discourse. Nevertheless, these blasphemy and insult cases reflected in the shari'ah records, which are among the main sources of social history, reveal the diversity or shallowness of blasphemy and insult linguistically, as well as the nature of ethnic and religious identities that are transformed into insults socially and the othering processes of societal imagination beyond the punitive measures of blasphemy and insult.

Keywords: Amasya, Qadi Registers, Swearing, Insulting, Violence.

GİRİŞ

Söylenen söz tıpkı vurulan darbe gibi geri alınmaz ve her iki eylemin de ciddi sonuçları ve etkileri ortaya çıkabilir. Toplumsal olarak küfür ve hakaret sınıfında, sözün ağırlığına göre sonuçları da değişiklik gösterebilir. Bu bağlamda küfür ve hakaret insan ilişkilerini ve toplumsal hayatı düzenleyen metinlerin bir başka ifade ile hukukun konusuna dahildir ve hukuk sistemleri küfür ve hakareti tanımlayarak cezalarını da tespit eder. Hukuktan evvel taşıdığı toplumsal bağlam, sosyal yapı ve dilin çeşitliliğini, ötekine yaklaşımını kısaca toplumsal hafıza ve bilinci ortaya koymasından söz, bu çalışma kapsamında ise küfür sosyal bilim ve dil çalışmaları için önemli bir inceleme nesnesidir. Yüzyıllar boyunca, küfürlerin, sövgülerin ve etnisiteye yönelik hakaretlerin tarzı, niteliği en kutsal ifadelerden tabulara kadar çok geniş bir yelpazeye kadar uzanır. Küfür, üzerinde uzlaşmış sosyal kodların ihlalidir ve sonuçları derecesine göre kaba olarak etiketlenmekten suçlu olarak ceza almaya kadar giden bir yelpazede değişir.¹

İslâm hukukunda suçlar; “şahsa karşı işlenen katl (cinayet'ün nefis) yani bir kimseyi öldürmek veya bir kimseyi çeşitli şekillerde yaralamak (cerh), Allah'a karşı işlenen hırsızlık, zina, şarap içme, kazif veya zina iftirası, yol kesme, irtidat veya ridde denilen İslâm dinini terk etmek ve hakkında ayet ve hadis bulunmayan, ceza takdirinin hâkime bırakıldığı ta'zir gerektiren suçlar üzere üçe ayrılmıştır”.² Sözlü saldırı olarak değerlendirebileceğimiz küfür, hakaret, iftira ve dedikodu yukarıda adı geçen üçüncü grup suçlara girmektedir.

¹ Geoffrey Hughes, *An Encyclopedia of Swearing*, M.E. Sharpe Publication, New York, 2006, s. 15; Melissa Mohr, *HOLY SHIT! A Brief History of Swearing*, Oxford University Press, New York 2013, s. 6-7.

² İlhan Akbulut, “İslâm Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, *AÜHFD*, S.52/1, Ankara 2003, s. 167-168.

Küfür bir bireyin kutsal kabul ettiği mahremine, kişilik haklarına, değerlerine ve dini inancına yapılan ciddi suç olan bir saldırı türüdür.³ İslam kaideleri bu tarzdaki suç unsuru teşkil eden durumlar için ta'zirle cezalandırmayı uygun görmektedir.⁴ Aslında ta'zirle cezalandırma hususu kanunlarla tam hükme ulaşmamış, sınırları ve cezası olay, kişi ve zamana göre değişiklik gösteren cezaları kapsamaktadır. Daha açık bir ifade ile bu tarzdaki cezalandırma yönetici ve hâkimin kanaatine bağlıdır. Tabii cezai halin zamanının belirlenmesinde suçun mahiyeti, etkilediği alan, verdiği zarar, olayın cereyan ettiği toplumun gelenek ve görenekleri ve eylemin zamanı dahi kararı etkilemektedir. Tüm bunlara karşın kişiye ta'zir cezasının uygulanması için davacının karşılık olarak benzer bir şekilde karşılık vermemiş olması zaruridir.⁵ Kişinin öfkelenerek küfre küfürle karşılık vermesi kendisini haksız bir pozisyona düşürerek şikayetini boşa çıkarmaktadır.⁶

Şiddet eylemi salt güce dayanan fiziksel veyahut psikolojik formda ortaya çıkabilmektedir.⁷ Küfür ve hakaret şiddetin psikolojik türü olarak ortaya çıkar. İnsanların kişisel hakları üzerinden baskı kurmak, küfür ve hakaret etmek günümüz ifadesiyle *mobing* uygulayarak duygusal bağlamda yaralanmalara sebep vermek en az fiziksel şiddet kadar yaygındır.⁸ Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısı içinde de var olan bu türden vakalar çalışmamızda Amasya şehri özelinde ele alınmıştır. Bu bağlamda 1750-1800 yılları arasındaki 20 adet Amasya şer'iyye sicili taranmıştır. Ancak küfür ve hakaret davalarının nispeten daha yoğunlukta olduğu 1761-1764 yılları arasını kapsayan 50 ve 51 numaralı şer'iyye sicil defteri dahilindeki vakalar incelenmiştir.

1. Sözlü Saldırı Aracı Olarak Küfür ve Hakaret

Ahlaka aykırı kelimeler içeren küfür, şer'iyye sicillerinde kadı ya da naib tarafından sansürlenerek “*şetm*” “*şetm-i galiz*”, “*şütum-ı galiz*”, “*itale-i lisan*” olarak kaydedirilmiştir. Bu türden sözler, bireylerin ait olduğu toplumda ötekileştirilerek duygusal ve psikolojik bir çöküntü yaşamasına yol açmaktadır.⁹ Dolayısıyla bu tarz eylemlerle karşılaşan mağdur kimse hakkını aramak için ekseriyetle mahkemeye başvuruda bulunmuştur. Öyle ki Osmanlı hukuk sisteminin işleyişi hakkında bize ciddi veriler sunan kadı sicilleri bu şikayetleri konu alan pek çok dava kaydının günümüze ulaşmasını sağlamıştır.¹⁰ Bilhassa Osmanlı'nın önemli taşra kentlerinden biri olan Amasya, konuyla alakalı pek çok veri sunmaktadır. Örneğin, pezevenk,¹¹ puşt,¹² aile bireylerine sövme, dine ve mezhebe hakaret gibi edepsiz eylemler¹³ insanların birbirinden şikayetçi olmasına neden olmuştur.¹⁴

Bazı olaylarda sözlü saldırıya fiziksel şiddette eşlik etmiş, hakarete maruz kalıp bir de üstüne darp edilen kişiler mahkeme yoluna düşerek hak arayışında bulunmuşlardır. Bunlardan biri Çeribaşı Mahallesi'nden Fatma binti Ali'dir. Fatma, es-Seyyid Ahmed bin Mustafa'nın kendisine *kahpe* diye küfredip darp ettiğini belirtmiştir.¹⁵ Yine İmdad (?) Deresi köyünden Nazlı binti Ahmed de Tekye köyünden Ebubekir bin Ömer'i kendisine darp edip küfrettiği için mahkemeye şikâyet etmiştir.¹⁶ Aynı şekilde Bayezid Paşa Mahallesi'nden Fatma binti Abdullah da İbrahim bin Mahmud'dan, kendisine şiddet uygulayıp dinine küfrettiği ve “*ağam Osman bin Osman'ı üç sene mukaddem Sebil Deresi'nde darp ve cerh ve katl eyledi*” diyerek şikayetçi olmuştur.¹⁷ Fatma'nın bu şikayetinden davalı ile aralarında daha öncesinden süre gelen bir husumetin olduğu düşünülebilir. Ağabeyinin katledildiğine dair ciddi bir iddiayla mahkemeye giden Fatma'nın neden bu kadar beklediğine dair bir kayıt yoktur. Burada akıllara iki ihtimal geliyor. Fatma, sessiz kalması için ya İbrahim'in baskı ve zulmüne uğruyor ya da İbrahim ile iş birliği yapıyor. İkinci ihtimalin doğru olması durumunda ikili arasında bir anlaşmazlık çıkmış olacak ki İbrahim

³ Mehmet Salih Erkek, “Osmanlı Toplumunda Bir Psikolojik Şiddet ve Mahremiyete Saldırı Olarak Küfür”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S. 28, Aralık 2016, s. 227.

⁴ Ta'zir, sözlükte özür dileme, affını isteme, haddini bildirme, suça göre ceza vermek anlamlarına gelmektedir; İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2012, s. 1648. Hakaret ve küfürün mahiyetine göre cezalandırma şekli değişirdi. Kişinin dinine ve aile efradına özellikle eş ve annesine yönelik küfürler ağır bir ta'zir ve hapis cezası ile sonuçlanırdı. Ta'zir gerektiren suç ve cezalarına dair yapılan bir çalışma için bkz. Esra Yakut, “Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezalar”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 2, 2006 (Güz), s. 25-40; Tuncay Başoğlu, “Ta'zir”, *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 198-199.

⁵ Mehmed Salih Erkek, “17. Yüzyılda Mardin Kadı Mahkemesine Yansıyan Küfür Davaları”, *ACTA TURCICA Çevrim içi Tematik Teknoloji Dergisi*, S. 2/1, Temmuz 2009, s. 53-54. Ayrıca bkz. Sabahattin Usta, “17. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'da Toplumsal Şiddetin Bir Örneği Olarak Küfür”, *OTAM*, S. 47, 2020, s. 126.

⁶ Bu türden bir olay için bkz. AŞS. 50, 4/2.

⁷ Faruk Kocacık, “Şiddet Olgusu Üzerine”, *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S.2/1, 2001, s. 2.

⁸ Mehmet Salih Erkek, “Osmanlı Toplumunda Bir Psikolojik Şiddet ve Mahremiyete Saldırı Olarak Küfür”, s. 225.

⁹ Cemal Çetin, “Erken Modern Dönem Osmanlı Toplumunda Namus Algısına Dair Bazı Gözlemler (Konya Örneği)”, *SUTAD*, S. 45, Nisan 2019, s. 64-65.

¹⁰ Cemal Çetin, “Erken Modern Dönem Osmanlı Toplumunda Namus Algısına Dair Bazı Gözlemler (Konya Örneği)”, s. 76.

¹¹ Hızır Paşa Mahallesi'nden Helvacı Seyid Mehmed bin Mustafa, es-Seyyid Osman bin Mehmed'e *teres* diyerek küfretmiştir bkz. AŞS. 50, 50/4.

¹² Amasya'nın Sofu Köyü'nden Hasan bin Mustafa, Ali bin Ömer'e “*puşt anasını filan ettiğim*” şeklinde küfretmiştir bkz. AŞS. 50, 4/1.

¹³ es-Seyyid Mehmed bin Mehmed, Yakup bin Hasan'ı “*asab-ı kebir ile darb ve şetm-i galiz ile şetm edip*”, zevcesi Fatma'yı da yumruk ile darp etmiştir. Bkz. AŞS. 50, 50/2.

¹⁴ AŞS. 50, 5/5, 6/2, 6/3, 19/5, 25/2, 33/4, 43/3, 44/5, 49/2. Ayrıntılı bilgi için bkz. Merve Karakulak, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya'nın Gündelik Hayatı (Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ordu 2022.

¹⁵ AŞS. 50, 5/5.

¹⁶ AŞS. 50, 11/2.

¹⁷ AŞS. 50, 44/2.

BANA KIZILBAŞ DEDİ: SÖZLÜ SALDIRI ARACI OLARAK KÜFÜR VE HAKARET (AMASYA ÖRNEĞİ)

Fatma'ya küfredip darp ediyor. Buna karşılık Fatma da bu olayı ve daha ciddi bir iddiayı mahkemeye taşıyor. Ne yazık ki sicile sadece Fatma'nın şikâyet kaydı düşüldüğünden dolayı davanın seyrinin öğrenemiyoruz.

Küfür ve şiddetin yan yana geldiği bir diğer olay da karı koca arasında yaşanmıştır. Mehmed Paşa Mahallesi'nden Emine binti İbrahim, kendisine odun ile saldırap yaralayan ve ayrıca "*kahbe*" diyen eşi Seyyid Mustafa bin Mehmed'in yaptığı işkenceye dayanamayarak kadıya şikâyet etmiştir. Ancak sanık olan eş bu iddiaları yalanlayarak Emine'ye sadece şiddet uyguladığını asla küfür veyahut hakaret etmediğini söylemiştir.¹⁸ Sicillere yansıyan bu dava kayıtları, Amasyalı kadınların sözlü ya da fiziksel şiddet olaylarını sineye çekmeyecek mahkemeye başvurabilme cesaretinde bulduklarını göstermektedir. Tabi ki toplum içerisinde her kadının mahkemeye ulaşabilecek imkanlara sahip olmadığına da altını çizmekte fayda vardır. Yine de bu örnekler en azından bazı kadınların şiddete karşı boyun eğmeyerek hak arayışında bulunabildiklerini göstermektedir. Bunlardan bir diğeri de kendi rızası dışında gayrimenkul satışına zorlanan Çırakçı Mahallesi'nden Fatma binti İsmail'dir. Fatma vekili aracılığıyla mahkemeye başvurarak Gümüşlüoğlu Mahallesi'nden İvanos Veledi Eremya'nın Kara Senir köyünde 1.000 kuruş değerindeki bağını zapt ettiğini belirterek dava açmıştır. Davalı İvanos, 5 sene önce satış esnasında Fatma'nın "*bağ ile alakam yoktur*" dediğini ve bağı ondan sonra eşinden satın aldığı beyan etmiştir. Fatma ise, eşi el-Hac Mehmed'in Mollası Hasan Usta'nın kendisini darp ederek kılıç ile yaraladığı için o şekilde söylemek zorunda kaldığını belirtmiştir.¹⁹ Bu iddiasına da Bozhane Mahallesi'nden Mehmed bin Abdullah ve Soku Köyü'nden Ali bin Ömer'in şikâyetini delil olarak göstermiştir. Mahkemede Molla Hasan bin Mustafa'nın, 5 gün önce "*puşt anasını filan ettiğim*" şeklinde bu kişilere küfrederek odun ile darp ettiğini ve ta'zir cezası aldığını belirtmiştir. Buna karşılık Hasan Usta da karşı bir dava açarak Ali'nin de kendisinin dinine ve imanına küfrettiğini söylemiş ve bunu şahitlerle de ispat etmiştir.²⁰ İslam hukukuna göre kendisine küfredildiği şikâyetiyle mahkemeye başvuran bir kişinin bu şikâyetinin geçerli olabilmesi için şikâyetçi olduğu kişiye aynı şekilde küfürle karşılık vermemiş olması gerekmektedir. Ali'nin aynı şekilde Hasan Usta'ya karşılık vermesi mahkeme tarafından ta'zire cezalandırılmasına neden olmuştur. Bu dava örneğinde Fatma'nın iddiasının doğruluğunu ispatlamak için mahkemeye suçladığı kişinin karıştığı farklı olaylardaki mağdurların şikâyetlerini sunarak suç işleyebilecek bir kişilikte olduğunu göstermeye çalışması takdire şayandır.

Şer'iyye sicillerindeki bir başka dava olayında hakaret eylemi nedenleri ile belirtilmiştir. 7 Mayıs 1762'de Suvadiye-i Balâ'da ikamet eden Mehmed bin Mehmed evinden bağ işleri ile eksik bıraktığı işleri tamamlamak için yola çıkmıştır. Bu esnada daha önce de aralarında husumet olan Dere Mahallesi ahaliyelerinden İbrahim Alemdar bin İlyas ile karşılaşmıştır. Mehmed bin Mehmed husumeti olan İbrahim Alemdar'ın "*niçin benim hizmetkarımı aldın*" diyerek üzerine yürümüştür. Bunun üzerine İbrahim Alemdar hiddetlenerek küfretmeye başlamış hatta bir süre sonra bu küfür fiziksel şiddete dönerek belinden hançeri ve silahını çekmiştir. Ancak dava görüldüğünde davalı aslında Mehmed'in küfrettiğini bunun karşılığında da silahıyla onu darp ettiğini belirtmiştir.²¹

Küfür ve hakaret içeren kelimeler sadece erkekler arasında ya da erkeklerden kadınlara karşı olmamış kadımlar arasında da kullanılarak şikâyetlere konu olmuştur. 14 Temmuz 1762 yılında Kurşunlu Mahallesi'nde meskûn Fatma binti Mehmed ile Raife binti Yusuf arasında geçen bu hadisede Fatma binti Mehmed, karşısındakini "*bana kahpe ruspi deyü şetm etti*" iddiasıyla şikâyette bulunmuştur. Bir başka hadise de ise Yavri Köyü'nden Emine, Ahmet bin Mehmed ve onun zevcesi Ayşe'yi kendisine "*kahpe Ruspi*" diye küfrettikleri için mahkemeye vermiştir.²²

Söylem olarak küfür ve hakaret sınıfında sayılmayan ancak toplumsal anlamı bakımından hakaret niteliği kazanan kavramlar da küfür ve hakaret davalarına konu edilmiştir. Bunlardan birinde Bulduklü Köyü'nden Ali bin Osman, mahkemeye başvurarak Halil bin Halil'in kendisine "*merkeple tarlama girdi*" diyerek şiddet uyguladığını ve ayrıca *Kızılbaş* diye de küfrettiğini belirtmiştir.²³ Bir başka kayıтта ise mağdur kişi komşusunun evine gelip "*yalan şahidi Kızılbaş*" diyerek hakarete bulunduğunu söylemiştir. Hatta diğer komşular da bu hadiseye şahitlik etmişlerdir.²⁴ Yaşanan bu olaylar bir nevi Amasya'nın tarihi arka planına da ışık tutmaktadır. Nitekim bölge XVI. ve XVII. asırlarda ortaya çıkan *Kızılbaş* isyanlarının merkezinde yer almaktadır. Kaotik bir ortamın hasil olduğu bu dönemde şehirdeki ahali ile merkezi yönetim arasında oldukça gergin ve çekişmeli bir hava mevcuttu.²⁵ Bundan dolayı bilhassa Safevi Devleti'nin desteklediği *Kızılbaşlar* ile merkezi yönetim şiddetli

¹⁸ AŞS. 50, 3/4.

¹⁹ AŞS. 50, 3/5.

²⁰ AŞS. 50, 4/1, 4/2.

²¹ AŞS. 50, 5/1.

²² AŞS. 50, 19/2, 28/2.

²³ AŞS. 50, 15/2.

²⁴ AŞS. 50, 44/3; *Kızılbaş* kelimesinin küfür ve hakaret olarak kullanıldığına dair farklı örnekler için ayrıca bkz. Fatma Yıldırım, "Osmanlı Devleti'nde Küfür Suçu ve Cezası (1600-1650) (Antep Örneği)", *GAUN AAD*, S.1/3, Gaziantep 2020, s. 31.

²⁵ *Kızılbaş*, Safevî Devleti taraftarlarına, her biri bir imamı temsil eden on iki dilimli kırmızı börk giymesinden ötürü verilen bir isimdir. *Kızılbaş*lığın kökeni 1240 yıllarındaki Babalık hareketine kadar dayanmaktadır; Oktay Özel, *Changes in Settlement Patterns Population and Society in Rural Anatolia: A Case Study of Amasya (1576-1642)*, Manchesters University Department of Middle Eastern Studies, Doktora Tezi, Manchesters 1993, s. 23-24.

çatışmalara girmiştir.²⁶ Bunun yanı sıra Kızılbaş taraftarlarının şeyhlerine bir nevi ilah muamelesi yapmaları yerel Sünni halk üzerinde bir Kızılbaş nefreti doğurmuştur. Nihayetinde de yüzyıllar sonra olayların yaşandığı mekanlar da aynı fenomen bir hakaret ve küçültücü ifade olarak kullanılmıştır.²⁷

Kültürel çatışma ile toplumsal gerilimler arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. İki kişi, iki grup ya da iki kültür arasında yaşanan bir tartışmanın arka perdesinde belirli bir toplumsal çatışma yatmaktadır. Toplum içerisinde Sünniler nazarında Kızılbaşlar dinden sapmış olarak görülmekteydi. Birbirleriyle açık ya da gizli mücadele eden bu gruplar, kendi öz kültürlerini toplumsal çatışmanın da alanına taşımıştır.²⁸ Bu nedenle normalde bir topluluğu tarif eden Kızılbaş terimi suç unsuru kabul görecektir bir hakaret türü olarak ortaya çıkmıştır. Bilhassa bu tarzdan eylemlerin fazlalığı halk arasında hala böyle bir ayrışmanın belleklerde sembolik olarak da devam ettiğini göstermektedir. Yani yerel ahali arasında sorun yaşanan ya da istenmeyen öteki, Kızılbaş olarak ifade edilmiştir.

Osmanlı toplumunda Müslim ve gayrimüslim reaya arasında da bu türden olayların yaşandığına dair örnekler mevcuttur. Toplum içinde ötekileştirilmek istenen kişi ya da kişiler için “*kafir*”, “*cahud*”, “*yehuda*” şeklinde sözlere de kullanılmıştır.²⁹ Tabi ki bu tarz sözlerin de toplumsal bellekte halk için bir karşılığı bulunmaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ayrılıkçı bir hareket güden ve isyan eden Ermeniler sonraki dönemlerde sembolik bir hakaret söylemine dönüşmüştür. Yine yüzyıllar boyunca uzun Osmanlı-Rus harplerinde perişan olan Anadolu halkı, kötüyü ve ötekiyi “Moskof gavuru” ile imgelemiştir.³⁰ Şekil olarak değişse de kullanılış amacı açısından aynı olan bu kelimeler, Amasya halkı içinde Kızılbaş kelimesiyle karşılık bulmuştur. Bu örnekler aslında şehrin Kızılbaş isyanlarından ne derecede etkilendiğini göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Kızılbaş kelimesi, isyanlar dönemindeki kaotik ortamı yaşayan halkın hafızasında derin anlamlar bırakmış hatta belli gruplar için övünç kaynağı sayılacak bir sembol, halkın üzerinde hakarete varan bir intibaya dönüşmüştür.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Kızılbaş üzerine sefere gidilirken aslında Kızılbaşlar üzerine sefere gidilmediği yönünde haberler çıkarılmış, fetvalar verilmiş hatta Koca Ragıp Paşa İran’ın bu konudaki sulh teklifini kabul etmeyen devlet adamlarını ve Osmanlı ulemasını eleştirmiştir. Ulema ve devlet adamları arasında dini-mezhebi taassup bu şekilde eleştirirken halk katında Kızılbaş kelimesi sövgü olarak kabul edilmiştir. Bölgede büyük yıkımlara neden olan Kızılbaş ayaklanmalarından Sünni-Alevi tüm halk etkilenmiş olmasına rağmen Sünni halk kendi arasında Alevilere karşı bir cephe almış görünmektedir. Buna ilaveten dini inanışlarındaki aşırılık Sünni halkı rahatsız etmiş de olabilir. Bu nedenle *Kızılbaş* diye hakaret edilenlerin Sünni olup gücendiği ve bu nedenle de mahkemeye verdiği kuvvetle muhtemeldir. Kayıtlarda küfreden ile edilen kişilerin dini inanışı belirtilmediğinden dolayı Sünni olmayan bir kişiye Kızılbaş dendiğinde küfür olarak kabul edip etmediği bilinmemektedir. Ancak her toplumda olduğu gibi kendinden olmayanın marjinalleştirerek ötekileştirilmesi hayatın olağan akışında oldukça normal bir eylemdir. Dolayısıyla Kızılbaşlığın o dönem şartlarında küfür veyahut aşağılayıcı bir terim olarak kullanılması hem o toplumda Kızılbaşlığın derin izler bıraktığı göstermekte hem de bir çatışma ortamından ziyade eski gücünü kaybeden bu mücadelenin hakaretvari bir şekle büründüğünü göstermektedir.

Osmanlı toplumunda bazı fiili hareketler de hakaret olarak algılanmaktadır. Zor kullanarak bir kadının saçını kesmek, kadınları aşağılayarak mahremiyetlerine yapılan bir saldırı anlamını taşımaktadır.³¹ 1764 yılının Mayıs ayında Kızılca Köyü’nde meydana gelen bir hadise bu konuda ilginç bir örnektir. Şöyle ki Emine, mahkemede 40 gün önce kendisi ile evlenmek isteyen es-Seyyid Osman bin Boşnak Mustafa’nın teklifini daha öncesinde başkasıyla nişanlandığını söyleyerek kabul etmemiştir. Bunun üzerine es-Seyyid Osman’ın hiddetlendiğini, zorla ayağından tutup saçını kestiğini iddia etmiştir. İddianın muhatabı Osman ise suçlamayı kabul etmeyerek Emine’nin akrabasından olup kardeşi olarak gördüğü Balıoğlu Seyyid Ömer’in, babası Boşnak Mustafa’yı yaraladığını, kendisinin de babasının isteğiyle Seyyid Ömer’den şikayetçi olmak için Sivas valisine arzuhal sunduğunu belirtmiştir. Sivas valisinin emriyle düzenlenen mahkemede, es-Seyyid Ömer’in darp ve yaralamayı kabul ettiğini ve Emine’nin de kasıtlı olarak kendisine bu suçlamayı yaptığını belirtmiştir. Nitekim mahkeme de Emine’den iddiasını delillerle ispatlamasını istemiştir. Ancak Emine iddiasını ispatlayamamış ve bunun sonucu olarak mahkeme kararınca ihtar edilmiştir. Osman’a da Emine’ye bir daha yaklaşmaması konusunda yemin verdirilmiştir.³² Bu vakada es-Seyyid Osman’ın belki de Emine ile bir gönül bağı içerisinde olduğunu

²⁶ Safevi Devleti’nin doğuşu ve Osmanlı-Safevi ilişkilerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Sadullah Gülten, *Osmanlı-Safevi Kışkırcısında Kızılbaşlar*, Timaş Yay., İstanbul 2022.

²⁷ İlyas Üzüm, “Kızılbaş”, *DİA*, C. 25, Ankara 2022, s. 546; II. Bayezid döneminde Şah İsmail ve müritleri henüz Kızılbaş olarak nam salmamıştır. Bu döneme ait ahkam defterlerinde Şah İsmail’den Erdebilolu, Kızılbaşlardan ise Erdebil Sufileri, Erdebil taifesi olarak bahsedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadullah Gülten, *a.g.e.*, s. 85.

²⁸ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Orta Çağdan 21. Yüzyıla*, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1995, s. 13-15.

²⁹ Mehmet Salih Erkek, “Osmanlı Toplumunda Bir Psikolojik Şiddet ve Mahremiyete Saldırı Olarak Küfür”, s. 233.

³⁰ Mesut Karakulak, *93 Harbinde Rusya’da Osmanlı Esirleri*, Selenga Yay., İstanbul 2021, s. 64.

³¹ Kadınların saçının zorla kesilmesinin büyük bir hakaret sayıldığına dair örnekler için bkz. Cemal Çetin, “Erken Modern Dönem Osmanlı Toplumunda Namus Algısına Dair Bazı Gözlemler (Konya Örneği)”, s. 68.

³² AŞS. 51, 119/3.

BANA KIZILBAŞ DEDİ: SÖZLÜ SALDIRI ARACI OLARAK KÜFÜR VE HAKARET (AMASYA ÖRNEĞİ)

düşündüğümüz akrabası es-Seyid Ömer'i şikâyet etmesi Emine'yi hiddetlendirmiş gibi görünmektedir. Akıllara başlangıçta mağdur bir genç kız olarak görünen Emine'nin neden böyle bir yol seçtiği gelmektedir. Zira saç kesmek ya da tıraş etmek hem erkek hem de kadınlar için onur kırıcı, aşağılayıcı bir hakaret anlamı taşımaktadır. Mahkemeye başvurarak bu şekilde bir beyan vermesi toplum nezdinde önce kendisine zarar vermektedir. Ancak belli ki Emine bunu göze alarak Amasya'nın önde gelen kişilerinden olduğunu düşündüğümüz es-Seyyid Osman bin Boşnak Mustafa'nın da zarar görmesini istemiştir. Belki de Emine'nin buradaki asıl amacı yapıldığını iddia ettiği eylemin büyüklüğünün cezai uygulama olarak da göz önünde bulundurulacağını düşünüp kendince es-Seyyid Osman'dan intikam almak olmuştur.

Kadın veya erkek olsun bir kişi hakkında dedikodu yapıp iftiralarda bulunmak namus ve şerefine yönelik sözlü olarak yapılan ağır bir saldırı türüdür.³³ Buna dair yaşanan bir olayda namusuna laf edilmesini kaldıramayan Sofular Mahallesi sakini Fadime binti Ali, Bayezid Paşa Mahallesi'nden Mehmed bin Hasan'ı *fahişe* diye subaşıya evini bastırıp kendisini rezil ettiği ve niçin bu şekilde kendini teşhir ettiğini sorduğunda da "*anama ve ağzıma zina lafıyla şetm*" etti diyerek şikâyet etmiştir.³⁴ Bu şekilde ortaya atılan iddiaların iftira olup olmadığını anlayabilmek için öncelikle olayın delillerle ispatlanması gerekmektedir. Hakkında kötü fiillerin duyulduğu kişilerin ahvalleri genellikle yaşadığı mahalle halkından sorulmaktadır.³⁵ Mahallede birbirinin davranışlarından sorumlu, bir dayanışma içinde yaşayan ahali, kendisine uyum sağlayamayan bireyleri resmi otoritelere şikâyet etmekten çekinmemektedir. Mahalle halkı, imam, müezzin, kethüda, subaşı ve diğer ehl-i örf ve ehl-i şer taifesi ile hareket ederek sosyal düzenin bozulmaması adına aralarına karışmış, iyi huylu olmayan, rahatsızlık veren davranış ve ilişki biçimlerini ortaya çıkarmakta ya da mahalleden ihraç etmektedir.³⁶ Bu şekilde mahrem bir ilişkinin kamusal alana taşınarak ortaya çıkarılmaya çalışılması mahallelinin bakış açısını göstermektedir.³⁷ Burada Fadime, herhangi bir suç unsuru tespit edilemediği için yüksek ihtimalle iftiraya uğramıştır. Her ne kadar doğrulama imkânı olmasa da bu olayın, Mehmed'in geçmişten gelen bir husumet sonucu Fadime'yi toplum içinde rencide etmek istemesinin bir sonucu olarak gerçekleşmiş olabileceği ihtimali de bulunmaktadır. Ne yazık ki bunu tam anlamıyla bilmemiz mümkün görünmüyor.

Mahkeme zabıtlarının bize sunduğu veriler ışığında iftiraya uğrayan, karalanan, namuslarına yönelik bir saldırıya maruz kalan kadınların mahkemeye gelerek *bana âr lâhik oldu* şeklinde ifade verip aklanmayı talep ettikleri de görülmektedir. Böyle bir konudan mustarip olan Satu Köyü'nden Kezban, 3 Temmuz 1762 tarihinde mahkemeye gelerek es-Seyyid Osman bin es-Seyyid Osman'ı dava etmiştir. İddiasına göre es-Seyyid Osman, on beş gün önce kendisini *fiil'i şeni'i* kastıyla bir defa menziline ve bir defa yolda alikoymuştur. Kezban, içine düştüğü durumun verdiği büyük rahatsızlıktan dolayı olacak ki mahkemede şeref ve namusuna yönelik yapılan bu saldırıdan, kanunlar gereği aklanmayı isteyerek toplum nazarında itibarını temizlemeye çalışmıştır.³⁸ Osmanlı mahallesinde yaşayan bireylerin birbirleriyle uyumlu bir şekilde ve birbirlerinden "*rıza ve şükran üzere*" olmasını sağlamak önemli bir husus olmuştur. Bu nedenle haksız yere adı kötü fiillerle anılan kişiler şeref ve namuslarına yönelik yapılan iftiraları temizlemeye çalışmıştır. Nitekim ortak bir alanı paylaşan mahalleli toplumun rızasının herhangi bir bireyin üzerinden çekildiğinde, o bireyin o toplum içinde barınmasının mümkün olmadığını bilincindedir. Ancak bu şekilde bir düzen şekli olarak XIX. yüzyıla kadar varlığını devam ettirse de kaynaklarında yumuşamalar meydana gelmiştir. Bir toplum içinde yer edinemeyip toplumun rızasını alamayan kişilerin bulunduğu mahalleden tard edilmesi ceza olarak XVII. ve XVIII. yüzyıllarda suçu sabit olan kişilere karşı uygulanırsa da sıklığı azalmıştır.³⁹

³³ İftiranın fiili türleri de bulunmaktadır. Bunlardan en çok dikkat çekenleri, namuslu kişilerin evlerinin kapılarına katran sürmek veya boynuz asmak olmuştur. Bu şekilde eylem yapılan kişilerin evde gayrimişru yaklaşımları olduğu iddia edilmiştir. Kapıya katran sürmek bir kişiyi kötülemek, dile düşürmek anlamındadır bkz. Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012, s. 204; ancak bu şekilde isimsiz ihbar yapmak kişisel bir hesaplaşma olarak, "iftira atmak", "karalamak" ve "hakaret etmek" için kullanılan etkili bir suç aracına dönüşmüştür. Konya'da kapıya katran sürme olaylarına yönelik yapılan bir çalışmada, mahkeme kararının sonuçlarına göre kapısına katran sürülen kişilerin % 92'si masumdur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Çetin, "Anadolu'da Kapıya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iate Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)", *Turkish Studies*, S.1/9, 2014, s. 143-144.

³⁴ AŞS. 50, 20/1.

³⁵ Mahalle sakininin mahalleli nezdinde bıraktığı intiba, suçlu veya masum olabileceğinin tespitinde önemli bir ölçüttür. Birbirlerinin davranışlarından sorumlu tutulan mahalle halkının şüpheli birinin "*sü-i hâli*" veya "*hüs-n-i hâli*" ne şahitlik etmesi suçlu ya da suçsuz bulunmasını sağlamıştır bkz. Raif Kaplanoğlu, Mahalle Hukukunda "Sü-i Hâl", "Hüs-i Hâl" ve Mahalleden İhraç Kararları", *Bursa Araştırmaları Dergisi*, S. 36, Bahar 2012, s. 51.

³⁶ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013, s. 81. Mahalleden ihraç edilmesi istenen kişilerin kendi halinde olmama, nâmahrem ile görüşmek, fuhuş yapmak, ehl-i irza iftira, hırsızlık yapmak, şarap içmek, ehl-i fesâd ve yaramaz olma gibi oldukça geniş kapsamlı suçları bulunmaktadır. Bkz. Özen Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2005, s. 166. Ayrıca bkz. Cemal Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)", *History Studies*, S. 6, Aralık 2014, s. 43-70; Raif Kaplanoğlu, Mahalle Hukukunda "Sü-i hâl", "Hüs-n-i Hâl" ve Mahalleden İhraç Kararları", *Bursa Araştırmaları Dergisi*, S. 36, Bahar 2012, s. 49-57.

³⁷ Fikret Yılmaz, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair", *Toplum ve Bilim*, S. 83, 1999/2000, s. 95-96.

³⁸ AŞS. 50, 16/2.

³⁹ Özer Ergenç, "İdeal İnsan Tipi Üzerinden Osmanlı Toplumunun Evrimi Hakkında Bir Tahlil Denemesi", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 2013, s. 423-426

SONUÇ

Toplum içerisinde insanları rahatsız eden, itibarını zedeleyen, psikolojik olarak yıpratıcı sözlü ya da fiili türden küfür ve hakaret olayları geçmişten günümüze kadar yaşanan bir durumdur. Kişinin maneviyatına, kutsal değerlerine, inançlarına, mahremiyetine, karakter ve kişiliğine dair yapılan sözlü saldırılar suç unsuru sayılmış ve caydırıcı olması bakımından da ceza uygulamalarına başvurulmuştur. Amasya’da da bu türden bir saldırıya maruz kalan kişiler, toplumun hangi zümresinden olursa olsun şikâyet hakkını kullanmıştır. İncelenen örnekler doğrultusunda hakaret ve küfre maruz kalan kişilerden bazılarının kendilerine hâkim olamayıp küfre küfürle karşılık vermiş olsa da şiddete başvurmadağı, hakkını daha çok mahkeme yoluyla aramayı tercih ettiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte erkekler kadar Amasya kadınlarının da günlük hayatlarında hem sözlü hem de fiziki olarak şiddete maruz kaldıklarında hak arama gayretine düştüğü gerek kendisi gerekse vekili vasıtasıyla mahkemeye başvurmakta çekimser kalmadıkları görülmüştür. XVIII. yüzyıl Amasya’sından hareketle inşa edilen bu metinde diğer Anadolu şehirlerinden ziyade kendi küfür ve hareket fenomenlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle yoğun mezhepsel çatışmaların yaşandığı bölgede devletin propaganda aygıtlarının halkta karşılık bulduğu mahkeme kayıtlarında görülmektedir. Nitekim halkın öteki olarak simgeleştirdiği *Kızılbaş* teriminin hakaret olarak kullanılması bu durumun en somut halidir. Yine kadınların mahkeme kayıtlarında çokça şikâyet eden durumda bulunmaları da şehrin uzun dönem şehzadeler şehri olmasına paralel olarak bir köy-şehir paradigmasından öte kentleşmesinin ve sosyal haklarının bilincinde bir vatandaş profilinin ortaya çıktığını göstermektedir. Nihayetinde Osmanlı taşrası olarak kabul edilen Amasya’da pek çok güç bileşenin çıkar ve konfor alanı mücadelesine girdiği bir alanda halkın yine de adaletten medet umduğunu ve bir yönüyle sessiz hiyerarşiye meydan okuyarak haklarını aradıklarını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

1. Osmanlı Arşiv Belgeleri

Amasya Şer’iyye Sicili

50 Numaralı defter: 3/4, 3/5, 4/1, 4/2, 5/1, 5/5, 6/2, 6/3, 11/2, 15/2, 16/2, 19/2, 19/5, 20/1, 25/2, 28/2, 33/4, 43/3, 44/2, 44/3, 44/5, 49/2, 50/2, 50/4.

51 Numaralı Defter: 119/3.

2. Araştırma Eserler

AKBULUT, İlhan, “İslâm Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, *AÜHFD*, S.1/52, Ankara 2003, s.167-181.

BAŞOĞLU, Tuncay, “Ta’zir”, *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s.198-202.

ÇETİN, Cemal, “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları: Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)”, *Turkish Studies*, S. 9/1, 2014, s. 133-156.

ÇETİN, Cemal, “Erken Modern Dönem Osmanlı Toplumunda Namus Algısına Dair Bazı Gözlemler (Konya Örneği)”, *SUTAD*, S. 45, Nisan 2019, s. 61-86.

ÇETİN, Cemal, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)”, *History Studies*, S. 6, Aralık 2014, s. 43-70.

ERGENÇ, Özer, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012.

ERGENÇ, Özer, “İdeal İnsan Tipi Üzerinden Osmanlı Toplumunun Evrimi Hakkında Bir Tahlil Denemesi”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013, s. 423-428.

ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013, s. 75-84.

ERKEK, Mehmed Salih, “17. Yüzyılda Mardin Kadı Mahkemesine Yansıyan Küfür Davaları”, *ACTA TURCICA Çevrim İçi Tematik Teknoloji Dergisi*, S.2/1, Temmuz 2009, s. 52-60.

ERKEK, Mehmet Salih, “Osmanlı Toplumunda Bir Psikolojik Şiddet ve Mahremiyete Saldırı Olarak Küfür”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S. 28, Aralık 2016, s. 223-247.

FAROQHİ, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Orta çağdan 21. Yüzyıla*, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1995.

GÜLTEN, Sadullah, *Osmanlı-Safevi Kısacasında Kızılbaşlar*, Timaş Yay., İstanbul 2022.

HUGHES, Geoffrey, *An Encyclopedia of Swearing*, M.E. Sharpe Publication, New York 2006.

BANA KIZILBAŞ DEDİ: SÖZLÜ SALDIRI ARACI OLARAK KÜFÜR VE HAKARET (AMASYA ÖRNEĞİ)

KAPLANOĞLU, Raif, “Mahalle Hukukunda “Sû-i Hâl”, “Hüs-i Hâl” ve Mahalleden İhraç Kararları”, *Bursa Araştırmaları Dergisi*, S. 36, Bahar 2012, s. 49-57.

KARAKULAK, Merve, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya'nın Gündelik Hayatı (Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ordu 2022.

KARAKULAK, Mesut, *93 Harbinde Rusya'da Osmanlı Esirleri*, Selenge Yay., İstanbul 2021.

MOHR, Melissa, *HOLY SHIT! A Brief History of Swearing*, Oxford University Press, New York 2013.

ÖZEL, Oktay, *Changes in Settlement Patterns Population and Society in Rural Anatolia: A Case Study of Amasya (1576-1642)*, Manchesters University Department of Middle Eastern Studies, Doktora Tezi, Manchesters 1993.

PARLATIR, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2012.

TOK, Özen, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2005, s. 155-173.

USTA, Sabahattin, “17. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'da Toplumsal Şiddetin Bir Örneği Olarak Küfür”, *OTAM*, S. 47, Bahar 2020, s. 121-138.

ÜZÜM, İlyas, “Kızılbaş”, *DİA*, C. 25, Ankara 2022, s. 546-557.

YAKUT, Esra, “Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezalar”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 2, Güz 2006, s. 25-40.

YILDIRIM, Fatma, “Osmanlı Devleti'nde Küfür Suçu ve Cezası (1600-1650) (Antep Örneği)”, *GAUN AAD*, S.1/3, Gaziantep 2020, s. 25-34.

YILMAZ, Fikret, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair”, *Toplum ve Bilim*, S. 83, 1999/2000, s. 92-110.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>